

В. СУХОМЛИНСЬКИЙ У ДІАЛОЗІ ІЗ СУЧАСНІСТЮ

ставлення до людей, до батьків, рідних, близьких. Щорічно учні Голопристанської загальноосвітньої школи I–III ступенів № 3 готують привітання-концерт і подарунки для підопічних геріатричного пансіонату «Ветеран» в Міжнародний день людей похилого віку, для матусь і бабусь на День Матері, беруть участь у благодійній акції «Сонечко у долонях».

Опрацювавши науково-методичну літературу з даної теми, ми прийшли до висновків, що громадянське виховання в сучасному виховному процесі має надзвичайно важливе значення. Сьогодні як ніколи важливо спрямувати дітей і молодь на вибір громадянсько-національних ідеалів та ціннісних орієнтацій у їхньому житті. Досвід видатного педагога перекоонує, що духовний і моральний розвиток дитини можна і необхідно здійснювати в початкових класах. Сьогодні, у пору активних демократичних перетворень, ми маємо змогу реалізувати у виховній практиці ті громадянські надбання, які будуть сприяти вибору активної життєвої позиції та свідомого формування громадянського світогляду нашої молоді.

Література:

1. «Концепції громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/education/higher/topic/pdov/knc>.
2. Сухомлинська О. В. Цінності в історії розвитку школи в Україні: Цінності освіти й виховання: Наук.-метод. зб. / за заг. ред. Сухомлинської О. В. – К., 1997. – С.150.
3. Сухомлинський В. О. Батьківська педагогіка // Вибрані твори : у 5 т. – К.: Рад. школа, 1977. – Т. 5. – С. 410–414.
4. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: у 5 т. – К.: Рад. школа. – 1977. – Т. 3. – 670 с.
5. Сухомлинський В. О. Народження громадянина // Вибрані твори : у 5 т. – К.: Рад. школа. – 1977. – Т. 3. – С. 283–565.
6. Сухомлинський В. О. Павлівська середня школа // Вибрані твори : у 5 т. – К., 1977. – Т. 4. – С. 7–390.
7. Сухомлинський В. О. Формування виховного впливу колективу на особистість // Вибрані твори : у 5 т. – К. : Рад. школа, 1976. – Т. 1. – С. 448–577.
8. Сухомлинський В. О. Методика виховання колективу // Вибрані твори : у 5 т. – К. : Рад. школа, 1976. – Т. 1. – С. 403–641.

Бутенко Т. С.*

ПОГЛЯДИ В. СУХОМЛИНСЬКОГО НА РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ СЛОВА

У статті висвітлено основні ідеї розвитку творчих здібностей молодших школярів засобами слова, що відображені в педагогічній спадщині В. Сухомлинського, та використання їх на практиці.

Сучасне суспільство потребує забезпечення умов для розвитку творчих здібностей молоді. Як сформувати із школяра

* © Бутенко Т. С.

В. СУХОМЛИНСЬКИЙ У ДІАЛОЗІ ІЗ СУЧАСНІСТЮ

не лише творчу особистість, а й людину, яка б бачила свій внутрішній світ, свій розум, своє розуміння і творення краси внаслідок своєї праці і зусиль? «Може маленька дитина повторює те, що було вже зроблено, створено іншими людьми, – зазначав В. Сухомлинський, – але якщо це діяння – плід її власних розумових зусиль, – вона творець; її розумова діяльність – творчість» [6, с. 72].

Серед видатних учених, які займалися реалізацією цих завдань були Я. Коменський, Г. Песталоцці, В. Сухомлинський, К. Ушинський. Багато вчених (Л. Виготський, В. Котляр, В. Крутецький, В. Моляка та ін.) теж висвітлювали різноманітні психолого-педагогічні фактори, що сприяють формуванню здібностей особистості та розвитку художньої творчості. Вітчизняні науковці (В. Деркач, О. Пехота, О. Сухомлинська та ін.) займалися дослідженням актуальних проблем у педагогічних працях та практичній діяльності В. Сухомлинського.

Метою цієї статті є розкриття основних ідей розвитку творчих здібностей молодших школярів засобами слова, що відображені в педагогічній спадщині В. Сухомлинського, та використання їх на практиці.

На початку ХХІ століття в теорії і практиці навчання особливо гостро стоїть питання про розвиток творчих здібностей школярів. Це пов'язано з тим, що орієнтація шкіл на формування в учнів в основному репродуктивного мислення призвела до того, що учням важко використовувати отримані в школі знання в нестандартній ситуації, під час розв'язання проблемних завдань у різних сферах суспільного життя [1, с. 10]. Більшість наших випускників мають стандартне мислення, а творче мислення розвинуте слабо. А тому вони слабо підготовлені до творчого аналізу ситуації. Проте відомо, що діти від природи допитливі і сповнені бажань вчитися. Для того щоб кожна дитина могла розвинути свої творчі можливості, потрібно розумове керівництво з боку вчителя. В. Сухомлинський застерігає нас: «Навчання не повинно зводитися до безперервного нагромадження знань, до тренування пам'яті, до зубріння, яке отупляє, одурманює і нічого не дає, крім шкоди, для здоров'я і для розумового розвитку дитини. Не зубріння, а цікаве, різноманітне інтелектуальне життя, що проходить в світі казки, гри, краси, музики, фантазії, творчості – таким буде навчання моїх вихованців» [5, с. 102].

По суті, В. Сухомлинський веде мову про те, що творчість це не лише відкриття і створення нового у зовнішньому світі, а виявлення нового у собі (власних можливостей) і з'ясування нового у своєму ціннісному ставленні до дійсності. Його праці «Серце віддаю дітям», «Сто порад учителів», «Жива вода криниці» та ін. дають нам переконливе уявлення про творчий характер діяльності молодших школярів. «Творчість дітей розглядається як діяльність, результатом якої є створення

В. СУХОМЛИНСЬКИЙ У ДІАЛОЗІ ІЗ СУЧАСНІСТЮ

нових оригінальних, довершених духовних і матеріальних цінностей» [3, с. 16].

Зупинимось лише на формуванні творчої особистості молодшого школяра засобами слова. Як і багато інших видатних педагогів, В. Сухомлинський надавав великого значення діяльності дітей. Він уважав за необхідне не лише цілеспрямовано формувати вміння і навички творчої літературної діяльності, а й передусім виховувати потребу в цій діяльності.

В. Сухомлинський дитячу літературну творчість вважав дієвим засобом творчого розвитку, народження думки, образного мислення – умовою повноцінного інтелектуального розвитку. У «Школі радості» (так називав великий педагог заняття з малюками) вся робота проходила, як зазначає сам учений, під блакитним небом, на зеленій травичці, під гіллястою грушею, на винограднику, на зеленому лузі «Ми йшли в природу – в ліс, сад, на поле, луг, берег річки, – слово ставало в моїх руках знаряддям, за допомогою якого я відкривав дітям очі на багатство навколишнього світу. Відкривав дітям красу побаченого і почутого, діти сприймали найтонші відтінки слова, і через слово краса входила в їхні душі. У дітей з'являлося бажання передати свої почуття і переживання, розповісти про красу» [6, с.202]. У процесі імпрізації, художнього конструювання молодші школярі мають можливість виразити своє ставлення до побаченого або почутого. У такій невимушеній діяльності і формується естетичне і ціннісне сприймання учнями навколишньої дійсності. Особливо треба зазначити, що така творчість завжди пов'язана з позитивними емоціями, а значить, приносить радість і задоволення дітям.

Праці В. Сухомлинського мають велике значення для розкриття форм і методів розвитку творчої особистості у навчально-виховному процесі школярів. Педагогічна спадщина великого вчителя пронизана ідеєю – розуміти, відчувати, цінувати і творити. «Саме в молодшому шкільному віці, найважливішому періоді людського життя», – як його називає В. Сухомлинський, через неповторну його творчість відкривається шлях до серця дитини [8, с. 15].

Отже, Василь Олександрович рекомендує «виводити» основну форму шкільного навчання – урок – із тісних і задушливих класів на лісову поляну, берег річки, до гайочка чи парку.... «Перші уроки мислення повинні бути не перед класною дошкою, а серед природи. Йдіть у поле, в парк, пийте з джерела думки, і ця жива вода зробить ваших вихованців мудримися дослідниками, допитливими людьми, які люблять знання, поетами. Я тисячу разів переконувався: без поетичного, емоційно – естетичного струменя неможливий повноцінний розумовий розвиток дитини» [8, с. 47].

Проблему мислення, життя слова, особливо художньо-образного, поетичного, В. Сухомлинський відносить до найтоншого і найскладнішого, що є в діяльності школи. Він багато

В. СУХОМЛИНСЬКИЙ У ДІАЛОЗІ ІЗ СУЧАСНІСТЮ

розмірковував над випадками убогості, безбарвності, невиразності мовлення учнів на уроках. Педагог часто дослівно записував відповіді дітей, потім аналізував логічні й стилістичні елементи їх мовлення та словниковий запас. Василь Олександрович, слухаючи від учнів незграбні завчені фрази, зміст яких вони не усвідомлювали, помітив, що багато слів і словосполучень, якими користуються діти, не пов'язані в їхній свідомості з яскравими уявленнями, з предметами і явищами навколишнього світу. Педагог шукав відповіді на запитання: як слово входить у свідомість дитини? Як стає інструментом мислення? Як мислення розвиває мовлення? Як дитина вчиться думати за допомогою слова? В. Сухомлинський дійшов висновку, що вчителі недостатньо вчать дітей мислити, що з перших кроків їх шкільного життя перед очима кожної дитини зачиняються двері у невичерпно багатий, красивий і чарівний навколишній світ природи.

В. Сухомлинський вчить нас багато працювати над тим, щоб слово жило в дитячій творчості, у спілкуванні, бо вважає це однією з умов загальної і педагогічної культури шкільного життя. Ілюстрацією до сказаного є фрагмент одного з «Уроків мислення» – «Уроків життя слова», поданих великим вчителем у книзі «Розмова з молодим директором школи».

«Я веду малюків у поле. Тихий сонячний ранок вересня. У полі так тихо, що нам чути, як високо в небі курличуть відлітаючі журавлі. Кажу дітям:

– Подивіться на небо. Влітку воно було гаряче, палало іскрами синього вогню... а зараз яке небо? Думайте, вибирайте в нашій мові потрібні слова.

– Діти замовкають. Дивляться на небо, думають. Через хвилину чую слова, знайдені дітьми:

– Небо синє, як стомлена вода в ставку...

– Чому ж вона стомлена? – питаю в дитини.

– Тому, що влітку вона грала, грала хвилями, до осені втопилася і стоїть синя, втомлена...

– Знову діти мовчать, шукають слово.

– Небо вмилося дощем...

– Небо чисте, не видно жодної пір'їнки...

– Небо голубе, як у казці про Івасика – Телесика. Ось зараз прилетять гуси...

– Небо осіннє... Улітку воно літнє, а восени – осіннє.

Знову мовчать діти. Остеронь стоїть маленька дівчинка Валя.

– А ти чому мовчиш, Валю?

– А я хочу сказати своє слово.

– Яке ж ти знайшла слово про небо?

– Небо ласкаве, – тихо сказала Валя й усміхнулася. Знову тиша. Потім кожному захотілося сказати своє слово» [7, с. 487].

Такі уроки дійсно є уроками розвитку творчих здібностей засобами слова. Під час їх проведення думки дітей поступово

В. СУХОМЛИНСЬКИЙ У ДІАЛОЗІ ІЗ СУЧАСНІСТЮ

стають дедалі яскравішими, багатшими, виразнішими, а слова набувають емоційнішого забарвлення. Елементи методики цієї творчої роботи з дітьми учений виклав у книгах «Серце віддаю дітям» та «Павлиська середня школа». «Дитина навчиться складати твір тільки в тому разі, – зазначає В. Сухомлинський, – коли кожне слово перед нею – як готова цеглинка, якій задалегідь приготовлене місце. І діти вибирають ту єдину цеглинку, яка підходить у цьому випадку» [5, с. 206].

Крім творів, великий педагог навчав молодших школярів складати казки. Він наголошував, що «казка є тим різцем, який відточує найтонші риси індивідуального мислення кожної дитини і в той же час розкриває дитячі серця назустріч одне одному, творить тонкі інтелектуальні взаємини дитячого колективу» [6, с. 98]. Він акцентував увагу на тому, що казка є активною естетичною творчістю, яка захоплює розум, почуття, волю і уяву дитини. Великого значення Василь Олександрович надавав і розвитку літературної творчості у школярів колективної діяльності. Він зазначав, «маленький спалах творчості перетворюється в яскраве сяйво; думка однієї дитини будить думку інших... Колективне спостереження явищ природи, колективне захоплення й одухотворення – це, образно кажучи, настроювання струн мислі кожної особистості на вірний лад звучання оркестру... За найбільшу творчу знахідку в своїй педагогічній майстерності вважайте ту мить, коли дитина сказала своє слово» [6, с. 97]. Багатство краси, емоційна глибина, духовна повнота – це та сфера життя колективу, завдяки якій відбувається самопізнання й самовиховання. Людське спілкування – надзвичайно широке, багатогранне задоволення потреби людини в людині. Наше завдання зробити це спілкування таким, щоб воно облагороджувало особистість, збагачувало її моральну красу.

Заслуга В. Сухомлинського в тому, що він створив систему діяльності, яка забезпечувала оптимальний рівень літературно – творчого розвитку молодших школярів. Цю думку підтверджує і дослідження Г. М. Сагач: «Сухомлинський В. О. розробив оригінальну модель системності навчально-виховного процесу з формування творчої особистості дитини засобами живого слова – від молодшого шкільного віку до юнацького шляхом поступового, ступеневого формування художньо-образного типу мислення дитини від імітаційно-наслідуваного до індивідуально-власного творчого виду художньої креативності» [4, с. 140].

Таким чином, погляди В. Сухомлинського про необхідність створення для молодших школярів системи творчої літературної діяльності має не лише теоретичне, а й практичне значення на сучасному етапі розбудови національної школи. Аналізуючи педагогічні праці В. Сухомлинського з означеної проблеми, переконуємося, що він майстерно і наполегливо виховував у школярів здатність сприймати, розуміти і захоплюватися

В. СУХОМЛИНСЬКИЙ У ДІАЛОЗІ ІЗ СУЧАСНІСТЮ

красою навколишнього світу. Отже, теоретичні узагальнення містять положення, що є підґрунтям розвитку творчих здібностей учнів. Залучення їх до творчої праці – це, перш за все, турбота про формування творчої, неповторної, гармонійно розвиненої людини. Його педагогічні ідеї мають бути використані у навчально-виховному процесі сучасної школи. Вони повинні бути цеглинками у фундаменті виховання творчої особистості, яка зростатиме в атмосфері гуманного ставлення до краси навколишнього світу.

Література:

1. Державний стандарт початкової загальної освіти // Початкова школа. – 2006. – №2. – С. 8–16.
2. Мамчур Л. Погляди В. Сухомлинського на розвиток комунікативної здатності та зв'язного мовлення молодших школярів // Початкова школа. – 2010. – № 9. – С. 53–55.
3. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті. – К. : Шкільний світ, 2001. – 16 с.
4. Сагач Г. М. Золотослів : Навч. посіб. для середніх і вищих навч. закладів. –К. : Райдуга, 1993. – С. 140.
5. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: у 5 т. – К. : Рад. шк., 1977. – Т.3. – С. 102; 202, 206.
6. Сухомлинський В. О. Методика виховання колективу. – К. : Рад. школа, 1971. – С. 72; 97–98.
7. Сухомлинський В. О. Розмова з молодим директором школи // Вибрані твори : у 5 т.- К. : Рад. школа, 1977. – Т. 4. – С. 487.
8. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям // Вибрані твори : у 5 томах – К. : Рад. шк., 1977. – Т. 3. – С. 15, 47.

Куртіна Т. І.*

ВИКОРИСТАННЯ ТВОРЧОСТІ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО У ПРОЦЕСІ ВИХОВАННЯ УЧНІВ ЗАСОБАМИ ХУДОЖНЬОГО СЛОВА

У статті розкриваються основи виховання учнів початкової школи за допомогою творів В.О. Сухомлинського. Наведено приклади практичного використання оповідань для морального та духовно-естетичного розвитку дитини.

В еру технічного прогресу головним джерелом відпочинку та розваг для школярів є Інтернет і комп'ютерні ігри, усе менше учні звертаються до дитячої книжки, тому для сучасних учителів використання творчості В. О. Сухомлинського у вихованні учнів засобами художнього слова є сьогодні актуальним. Дійсно, з кожним днем стає все важче прищеплювати дітям любов до читання книжок, але вони відіграють важливу роль у вихованні дітей, адже з ранніх літ вчать моралі, сприяють виробленню в дітей таких якостей, як доброта, люб'язність, щирість. І головною метою сучасного вчителя є виховання в учнів гуманності, працелюбності, чесності, правдивості, дис-

* Куртіна Т. І.